

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

המחון הפדגוגי

שאלון 29281

מועד קיץ תש"ף

להלן קישור לשאלון:

[שאלון 29281 מועד קיץ תש"ף](#)

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.

המחונן הפדגוגי - מועד קיץ תש"ף

שאלון 29281

אל: המחנכים להיסטוריה בחמ"ד
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

המחונן הפדגוגי שלפניכם כולל הנחיות למורים בנוגע למיומנויות הנדרשות מן התלמידים לכתיבת תשובה, מציג תשובות אפשרויות לשאלות מבחן הבגרות שהתקיים במועד הקיץ תש"ף - שאלון 29281 מתוך קישור למטרות ההוראה בהיסטוריה ומציף שגיאות נפוצות של תלמידים לצורך למידה לעתיד.

הלמידה מתוך המחונן ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים :

- *שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה
- *שליטה בציר הזמן והמקום המופיע בשאלות הבחינה
- *התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם
- *התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה
- *דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה
- *הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

בהקשר למחונן בחינת הבגרות, חשוב להזכיר כי כתיבת 'מחונן-תשובות' על ידי המורה כחלק מתהליך חיבור בחינה, לפני שהיא מתקיימת בכיתה, מהווה חלק בלתי נפרד מהרגלי עבודה ונורמות מקצועיות שמומלץ לאמץ במהלך כל השנה. מומלץ לתת לתלמידים את המחונן בזמן חלוקת המבחנים הבדוקים ככלי לשיפור הלמידה עבורם.

מטרות המחונן הן:

1. לסייע בידי המורים לבדוק אם השאלות בבחינה ברורות דיין, ואם כוונת השאלה הושגה.
2. אמצעי יעיל להגברת מהימנות ההערכה.
3. מאפשר הערכה אחידה לכל בחינות התלמידים.
4. מאפשר לתלמידים לבחון את תשובותיהם מול המחונן וללמוד מהצלחות ומטעויות.

שימו לב !

1. חשוב להבהיר לתלמידים, כבר בשלבים הראשונים של הלימוד, את משמעות מילות ההוראה השונות הנהוגות במבחנים, וכמובן לתרגל אותן.

2. תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

- א. "ציין" - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל בלי לפרט.
- ב. "הצג" - על התלמיד לפרט את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע. כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. אין צורך להסביר.
- לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.
- ג. "הסבר" - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים.
- ד. "השווה" - על התלמיד לבדוק את הדומה והשונה בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.
- ה. "נמק" (בסס) - על התלמיד לבסס דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.
- ו. "הדגם" - על התלמיד להביא דוגמה לביסוס או להבהרה.

חשוב להזכיר ש...

- התשובה במחווך מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווך. תשובה כזו יש לבדוק בספרים ובמקורות מוסמכים כדי לקבלה כתשובה נכונה או כנכונה חלקית.
- תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.
- התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווך. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.
- בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.
- בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכן. בשאלות אלה התלמיד יידרש למבנה תשובה שיציג את המטלות ויסביר את הקשר ביניהן.

- שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני .
- בשאלות טקסט חזותי יש לשים לב שהתלמיד נדרש לקשר בין הרכיב שבתמונה למסקנה שהסיק ממנה. למשל: אני רואה בתמונה ש...ואני לומד מכך ש...
- בשאלות על קטע מקור מילולי יש לשים לב אם התלמיד נדרש לענות ולהסביר בלשונו או להתבסס על הנאמר בקטע ולצטט ממנו.
- בשאלות על טקסט מילולי או חזותי לעתים התלמיד נדרש לקשר את המקור לחומר שנלמד בכיתה, ולא להסתפק בידע מניתוח המקור.
- יש שאלות המתחממות בזמן ומקום ויש לדרוש מהתלמיד להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.
- יש להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.
- מחברות הבגרות הנבדקות הן מחברות סרוקות. יש להנחות את התלמידים להקפיד על רווחים, לכתוב בעט חזק, להקפיד על כתב גדול ומרווח וכן לשמור על שוליים בצידי העמודים וכן בראש העמוד ובתחתיתו.
- אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטיוטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד (הימני) שמשמש כטיוטה יש למתוח קו אלכסוני.
- בתהליך פיצוח השאלה - מומלץ להנחות את התלמידים לבדוק בשאלה - האם קיימת מטלה סמויה שלא כתובה במפורש, אך כדי לענות על השאלה על התלמיד לבצע אותה.

מבנה המחונן הפדגוגי :

- א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות
- ב. הצגת התשובות האפשריות
- ג. סעיף "שימו לב" - פרוט הקשיים שהתגלו בתשובות תלמידים
- ד. המלצות למורה - המלצות כיצד לתרגל חומר ומבנה שאלות עם התלמידים

בהצלחה רבה

בלהה

פרק ראשון

1. הצג אחד מן הרעיונות (עקרונות או מאפיינים) של הנאורות, והסבר כיצד הלאומיות מגשימה רעיון זה.

הצג רעיון נוסף של הנאורות, והסבר כיצד הסוציאליזם מגשים רעיון זה.

אילו היית חי במאה ה' 19, ציין עם איזו אידאולוגיה (לאומיות או סוציאליזם) היית מזדהה?

נמק את תשובתך על פי עולם הערכים שלך.

הצגת רעיונות של הנאורות והסבר כיצד הלאומיות/הסוציאליזם מגשימים רעיונות אלה:

הצגת הרעיון	הסבר ההגשמה בסוציאליזם	הסבר ההגשמה בלאומיות
הכרה בערך האדם / האדם נברא בצלם אלוקים / שוויון /הכרה בכבוד האדם וזכויותיו	הסוציאליזם שואף לתיקון עוולות חברתיות ולשמירה על זכויות. מפלגות סוציאליסטיות נאבקות לחוקק חוקים שידאגו לזכויות הפועלים שינוי יחסי הכוחות בחברה לשוויונית יותר	הלאומיות מעצבת מודעות של אנשים / בחירה של אנשים להשתייכותם ללאום מסוים/ מדינת לאום מאפשרת מימוש של זכויות בני הלאום / מגנה עליהם מפני רדיפות
האדם יצור אוטונומי השולט בחייו / האחראי לגורלו / לגורל החברה	הסוציאליזם שואף לקדם את השליטה של הפועלים בחייהם ובתנאי העבודה שלהם	הלאומיות מניחה שלכל לאום יש זכות להגדרה ושלטון עצמי
האמונה שלכל אדם, הזכות לחירות/ קניין/אושר / הזכויות הטבעיות	וציאליזם המרקסיסטי שואף להעביר את הקניין מבעלי ההון לפרולטריון	לאומיות אזרחית מבוססת על ערכים משותפים כגון זכויות אדם, שוויון וחירות

המדינה נותנת זכויות טבעיות לאזרחיה	לפועלים, לבני המעמד (הנמוך)	
מדינות לאום מעניקות זכויות לבני הלאום מדינות לאום מקבלות לתוכן מיעוטים ומאפשרות להן זכויות אזרחיות	קריאה לפועלי העולם להתאחד על מנת להשיג זכויות פוליטיות / הקמת מפלגות פועלים	קריאה לסובלנות / לזכויות פוליטיות לפרטים
הלאומיות שואפת ליצור מסגרת ללאום על בסיס רצון של חבריו לאחדות / שלטון עצמי / ריבונות העם	הסוציאליזם שואף לקדם ערבות הדדית. סוציאליזם דמוקרטי מציע לגבות מיסים כדי שבאמצעותם שהמדינה תעזור לחלשים המדינה נועדה לדאוג לאזרחים	אמנה חברתית בין הפרטים השונים המרכיבים את החברה
לאומיות אזרחית דוגלת באומה שנוצרת מיחידים ששואפים להצטרף אליה / התנתקות מאימפריות על בסיס אתנייחודי		אינדיבידואליזם : התייחסות לכל אדם כפרט בודד ועצמאי
התפיסה הלאומית גוברת על החלוקה בין בני אדם שהדת יוצרת	בני האדם דואגים לעצמם מתוך תפיסה אנושית של צדק, ללא התערבות או הסתמכות על נציגי הדת הדת מסיתה מהחשיבה שיש צורך במהפכה כיוון שמצדיקה את המצב	ספקנות וחילון : הפרדת הכנסייה מן המדינה / הממסד הדתי לא יהווה חלק מן המדינה

	הקשה שלהם כגזירת שמים	
	הסוציאליזם נוצר בעקבות מיכון ותיעוש / מתוך רצון לשפר את מצב הפועלים בחברה מתועשת	חשיבות הידע הכללי האמונה שהחברה מתפתחת/צועדת קדימה
בני אדם בוחרים להשתייך ללאום מכוח דעותיהם		רציונליזם : שימוש בכוח התבונה כדי להכיר את המציאות

עם איזו אידיאולוגיה היית מזדהה?

תשובה לפי נטיית לב התלמיד/ה, כל עוד מנמק על פי אופי התנועה ועולם הערכים שלו/ה.

שימו לב !

השאלה דורשת להציג רעיונות של הנאורות ולהסביר כיצד הלאומיות/הסוציאליזם הגשימו רעיונות אלו. מרבית התלמידים ידעו להציג היטב את רעיונות הנאורות, אך התקשו יותר בהסבר כיצד הלאומיות/ הסוציאליזם הגשימו רעיונות אלו.

בנוסף, השאלה דורשת נימוקים עם איזה אידיאולוגיה התלמיד מזדהה. שימו לב שיש לחבר לנימוקים היסטוריים שמסבירים את התנועה ולא להישאר באמירות כלליות כגון מעדיף סוציאליזם כי מתחבר לדרך שלהם.

המלצה למורה:

לתרגל עם התלמידים שאלות שבהן צריך לקשר בין נושאים שונים באמצעות הסבר הקשר בין הדברים.

בסוגיות השונות חשוב לקיים דיון על הערכים שמנחים את הנושאים השונים ולנסות לחבר לעולמם של התלמידים.

2. בחר באחד הנושאים שלמדת: ההשכלה היהודית במזרח אירופה במאה ה' 19, ההשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם במאה ה' 19 ובמאה ה' 20, ההשכלה היהודית בתימן במאה ה' 20, וציין את הנושא שבחרת.

אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח אירופה, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר מדוע רצו המשכילים היהודים לחולל שינויים בחברה היהודית.

הסבר מדוע גם השלטון הרוסי במאה ה' 19 תמך בשינויים בחברה היהודית.

יש הטוענים כי להשכלה היהודית במזרח אירופה הייתה השפעה על התפתחות הלאומיות היהודית בתקופה זו. הצג השפעה זו.

אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר מדוע בתי הספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות (בעד ונגד) בקרב הקהילות היהודיות

בארצות האסלאם.

הצג שתי דוגמאות לתגובות מנוגדות. בתשובתך ציין את שמות הקהילות שאת תגובותיהן בחרת להדגים.

אם בחרת בהשכלה היהודית בתימן, ענה על השאלה שלפניך:

הצג את התפיסה של הרב קאפח, המנהיג הרוחני של הדרדעים, בנוגע ללימוד תורה.

הסבר מדוע בתפיסה זו באים לידי ביטוי גם מסורת וגם חידוש.

ציין דוגמה נוספת מפועלם של הדרדעים, והסבר אם באים בה לידי ביטוי מסורת או חידוש.

ההשכלה היהודית במזרח אירופה - הסבר מדוע רצו המשכילים היהודים לחולל שינויים בחברה היהודית:

—המשכילים היהודים תמכו בלקיחת חלק בחיים הפוליטיים/החברתיים/התרבותיים / "יהודים מתוקנים" (יחד עם שמירה על זהות יהודית, ולכן פעלו לשינוי בשיטות ההוראה / הלבוש / השפה / פעלו להפצת רעיונות הנאורות).

—בגלל ביקורת על אופי התעסוקה של היהודים / תפסו את המקצועות הנפוצים בקרב היהודים (מסחר, עסקי תיווך ורוכלות) כמקצועות לא יצרניים / ראו את העיסוק במסחר גורם לניוון מוסרי.

—רצו לשפר את מצב התעסוקה של היהודים

—בגלל תפיסתם שהפיכת היהודים לנתינים נאמנים עולה בקנה אחד עם עקרונות הנאורות.

—האמינו ששימור המקצועות המסורתיים / הלבוש המסורתי / שיטת החינוך המסורתית מעכבת את מתן שוויון הזכויות ליהודים / משמרת את האנטישמיות.

—תפסו את המציאות החינוכית ב"חדר" כעומדת בניגוד מוחלט לאידאל שתיארו הוגים של הנאורות (מרחב פיזי קטן /

-חוסר אסתטיקה / פער גילים בין התלמידים / ביקורת על צמצום תוכני הלימוד לספרות תורנית / ביקורת על רמת המלמדים / ביקורת על שיטות ההוראה).

—האמינו שמטרת השלטון להיטיב.

—הרגישו תסכול עמוק מהיותם מיעוט.

—רצו לקדם את עניינם כמשכילים מטעם ולהגביר את כוחם.

—שאפו להידמות ליהודים במערב אירופה / להשכלה במערב אירופה.

הסבר מדוע גם השלטון הרוסי תמך בשינויים בחברה היהודית:

—עידוד השתלבות של היהודים בחברה הכללית / הטמעתם בחברה הכללית.

—הרחקת היהודים מלימוד הגמרא / מתרבותם הייחודית.

הצג את ההשפעה של ההשכלה היהודית במזרח אירופה על התפתחות הלאומיות היהודית בתקופה זו:

—לאחר פרעות "סופות בנגב" פנו רבים מן המשכילים אל עבר הלאומיות היהודית.

—המשכילים היהודים הדגישו את התרבות / השפה העברית / לא שאפו לחקות את התרבות הרוסית.

—לאחר פרעות "סופות בנגב" הגיעו רבים מן המשכילים / פינסקר / לילינבלום, למסקנה כי הפתרון לבעיה היהודית הוא הפתרון הלאומי.

—בהנהגת תנועת חיבת ציון עמדו בעיקר משכילים (פינסקר / לילינבלום).

ההשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם - הסבר מדוע בתי ספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות בקרב הקהילות היהודיות בארצות האסלאם:

מצד אחד בתי הספר של כ"ח העניקו השכלה כללית / פעלו לשיפור מעמד היהודים / פתחו בפני היהודים אפשרויות תעסוקה נוספות.

מצד אחר, הם גרמו להתרחקות מן המורשת היהודית / חילון.

הצג דוגמאות לתגובות מנוגדות. בתשובתך ציין את שמות הקהילות שאת תגובותיהן בחרת להדגים:

בעד כ"ח -

מרוקו — בהתחלה קיבלו בברכה את כ"ח.

תוניסיה — בעיר תוניס שיתוף פעולה של מנהיגי הקהילה עם כ"ח.

נגד כ"ח -

מרוקו — בהמשך קמה התנגדות חזקה/ הרבנים דרשו להוציא את הילדים מבתי הספר של כ"ח לפני גיל 13.

גירבה — הנהגת הקהילה התנגדה לפתיחת בתי ספר של כ"ח / איימו בהטלת חרם על מי שיפתח בית ספר מודרני.

תגובות מעורבות -

לוב — ויכוחים בקהילה בנוגע ליחס כלפי בתי הספר של כ"ח.

אלג'יריה — הסתייגות בהתחלה ולאחר מכן הרחבת התמיכה בבתי הספר של כ"ח.

ההשכלה היהודית בתימן - הצג את התפיסה של הרב קאפח בנוגע ללימוד תורה:

התנגדות ללימודי קבלה / תפיסה לפיה לימודי קבלה סותרים את המסורת התימנית הקדומה / את המסורת של לימוד תורה ללא יסודות מיסטיים / את המסורת של לימוד תורה על פי שיטתו השכלתנית של הרמב"ם.

הסבר מדוע בתפיסה זו באים לידי ביטוי גם מסורת וגם חידוש:

מסורת — מכיוון שהדרדעים שאפו לחזור לשיטת הלימוד (השכלתנית) שהייתה מקובלת בעבר / הדגישו את חשיבות לימוד התורה.

חידוש — מכיוון שהתנגדו למה שהיה מקובל באותה עת בקהילה / הושפעו מנוסעים יהודים שהביאו לתימן את רעיונות ההשכלה.

ציין דוגמה נוספת מופעלם של הדרדעים, והסבר האם היא מבטאת מסורת או חידוש:

—הקמת בית ספר: מבטא חידוש, מכיוון שהתאפיין בניקיון/סדר / חלוקה לפי שכבות גיל / הרחבת מקצועות הלימוד / לימודי חול לצד לימודי קודש.

—חזרה לנוסח התפילה המקורי/הבלאדי: מבטא מסורת מכיוון שזהו הנוסח הקדום / מבטא חידוש מכיוון שהנוסח השאמי הוא הנפוץ.

שימו לב!

היו תלמידים שהתקשו לקשר בין השכלה ללאומיות.
במזה"ת תלמידים התבלבלו בין המדינות השונות.
בתימן- היו תלמידים שהתבלבלו בין מסורת וחיידוש.

המלצה למורה:

חשוב להשתמש במפות בשיעורי היסטוריה.

חשוב לספר לתלמידים את התמונה הגדולה ובתוכה להכניס את הפרטים וכך יבינו טוב יותר את ההקשר - מה מתאים יותר למסורת ומה מתאים יותר לחידוש, ויבינו טוב יותר את סיפור ההשכלה מטעם.

חשוב בסיום כל נושא ליצור הקשרים לנושאים קודמים.

3. לפניך מובאה (ציטוט) ממכתב שכתב בנימין זאב הרצל.

כי יסוד מוסד (עיקרון חשוב) הוא אצלנו לבלי עשות שום דבר בהסתר ובהיחבא... כל מעשינו וכל דברינו בלי שום יוצא מן הכלל יהיו לעיני השמש"

(מ' פרידמן, הסנה בוער ואוכל – המסע הציוני של בנימין זאב הרצל, הוצאת ההסתדרות הציונית העולמית, 2015, עמ' 87).

ציין מהו העיקרון שבא לידי ביטוי במובאה.

הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי באחת מן הפעולות של הרצל.

ציין מהו העיקרון שבא לידי ביטוי במובאה:

פעילות גלויה / שקיפות / לא לפעול כ"גנבים בלילה" / "ציונות מדינית".

הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי באחת הפעולות של הרצל:

—העיקרון בא לידי ביטוי במפגש עם ראשי מדינות לצורך השגת צ'רטר

— כי הרצל פעל בגלוי כדי להשיג אישור להקמת מדינה.

—העיקרון בא לידי ביטוי בכינוס הקונגרס הציוני

— כי הקונגרס הציוני פעל בגלוי כדי להשיג אישור להקמת מדינה.

—העיקרון בא לידי ביטוי בהקמת ארגונים ציוניים למימוש מטרת הציונות

— כי הארגונים הציוניים פעלו בגלוי כדי להשיג אישור להקמת מדינה.

—העיקרון בא לידי ביטוי בפרסום הספר "מדינת היהודים", בו פעל בגלוי כדי לפרסם את הרעיון הלאומי - יהודי.

הסבר מדוע חשש הרצל שדרך פעולתם של אנשי הציונות המעשית תגרום נזק:

—לדעתו של הרצל, למעשים הנעשים בגנבה / בצעדים קטנים

— לא תהיה השפעה ממשית / רק פתרון מדיני גלוי ומוסכם על המדינות יוביל להקמת מדינה.

—מעשים הנעשים בגנבה עלולים לעורר את זעמה של דעת הקהל העולמית שתראה בזה ניסיון להשגת מדינה בדרך לא חוקית.

—מעשים הנעשים בגנבה עלולים לעורר את זעמו של השלטון העות'מאני שעלול לפגוע בהתיישבות לא מאושרת.

—מדובר בפתרון ליחידים ולא לעם.

שימו לב:

התלמידים התבקשו לציין עקרון. היו תלמידים שחזרו על הציטוט מבלי לציין עקרון.

בתשובה ברמת הסבר התלמיד נדרש ליצור קישור בין שני דברים. היו תלמידים שרק הציגו את הפעולות מבלי לחבר לעקרון.

תלמידים מכירים את הזרמים השונים אך מבלי להבין מה כל זרם חושב על הזרם המקביל.

המלצות למורה:

להסביר לתלמידים את ההבדלים בין ציין/הצג/הסבר, ולתרגל עם התלמידים מגוון שאלות הסבר, כיון שישנם תלמידים שמתייחסים להצג ולהסבר כאותה הוראה.

חשוב לחדד את ההבדלים בין הזרמים השונים.

מומלץ לחלק את הכיתה לקבוצות ולבקש מכל קבוצה להציג זרם אחד וליצור דיאלוג בין הקבוצות כדי לחדד את נקודות המחלוקת וההסכמה בין הזרמים השונים.

4. בחר באחד מן האירועים שלמדת: פולמוס השמיטה (תרמ"ט, 1889) או מסע הרבנים (תרע"ד, 1918). ציין את הנושא שבחרת.

אם בחרת בפולמוס השמיטה, ענה על השאלה שלפניך:

הצג שני טיעונים הלכתיים מנוגדים (בעד ונגד) בנוגע להיתר המכירה בשנת תרמ"ט (1889).
הסבר כיצד בא לידי ביטוי שיתוף פעולה רעיוני או מעשי בין קבוצות או אישים במהלך פולמוס השמיטה.

אם בחרת במסע הרבנים, ענה על השאלה שלפניך:

הסבר כיצד בא לידי ביטוי במסע הרבנים, שיתוף פעולה בין אישים או קבוצות שונות בארץ - ישראל.

הצג שתי דוגמאות למתחים שבאו לידי ביטוי בין קבוצות שונות במהלך מסע זה.

פולמוס השמיטה -

הצג טיעונים הלכתיים מנוגדים בנוגע להיתר המכירה בשנת תרמ"ט:

בעד היתר המכירה:

—(הרב מוהליבר): שמיטה היא מצווה מדרבנן (בנסיבות הנוכחיות, כשרוב ישראל אינם על אדמתם).

—מכירת האדמה לגויים מפקיעה את האדמה ומאפשרת לעבד אותה.

—פיקוח נפש דוחה שמיטה.

—יש להתיר במקום של הפסד מרובה.

—נגד היתר המכירה:

—(הנצי"ב): השמיטה היא מדאורייתא.

—המכירה לא יכולה להפקיע את קדושת הקרקע.

—ערכה של ההתיישבות בא מתוך שמירת המצוות התלויות בארץ.

—המושבות אינן בסכנת רעב, גם אם ישמרו שמיטה.

—ההיתר הזמני יהפוך להיתר קבוע.

הסבר כיצד בא לידי ביטוי שיתוף פעולה רעיוני או מעשי בין קבוצות או אישים במהלך פולמוס השמיטה:

—הברון רוטשילד פנה לחובבי ציון בדרישה שלא תיפסק העבודה בשמיטה כדי שתרומתו לא תרד לטמיון, וחובבי ציון לחצו על רבני התנועה למצוא פתרון.

—המנהיגים החילוניים של חובבי ציון לחצו על רבני התנועה למצוא פתרון לסוגיית השמיטה, כדי שהאיכרים יוכלו להמשיך לעבד את אדמתם.

—היתר המכירה נוסח על ידי שלושה מגדולי הרבנים ברוסיה הצארית, כדי לסייע למתיישבים.

—מנהיגי היישוב האשכנזי הישן הכריזו על הקמת קרן כדי שתתמוך במתיישבים שישמרו את השמיטה.

—הרבנים הספרדים תמכו בהיתר שנתנו הרבנים האשכנזים כדי לסייע למתיישבים.

או

מסע הרבנים - הסבר כיצד בא לידי ביטוי במסע הרבנים שיתוף בין אישים או קבוצות שונות בארץ ישראל:

—שיתוף פעולה בין רבנים התומכים בתנועה הציונית ובין המתנגדים לה, בעריכת מסע למושבות / לחוות הכשרה בגליל, כדי לחזק את שמירת המצוות / כדי להפחית עוינות בין היישוב הישן ליישוב החדש.

—רצון של הרבנים לבקר במושבות והסכמת המתיישבים לביקור זה, כדי להפחית עוינות הדדית.

הצג דוגמאות למתחים שבאו לידי ביטוי במהלך מסע זה:

—מתחים במושבות בין האיכרים לפועלים אשר שלטו במערכת החינוך / האיכרים בקשו שהרבנים ידאגו למשגיחי כשרות / מלמדים, מאחר שהפועלים שלטו במערכת החינוך.

—זיכרון יעקב: סירוב הרבנים להיכנס לבית הכנסת עד להעברת הבמה למרכז.

—מרחביה: מתיישבים אמרו לרבנים כי הם אינם מעוניינים בהשפעתם הרוחנית.

שימו לב:

השאלה מבקשת להציג טיעונים מנוגדים. תלמידים מציגים שני טיעונים שאינם מנוגדים זה לזה.

השאלה מבקשת טיעונים הלכתיים. תלמידים נותנים טיעונים כלכליים ולא הלכתיים.

השאלה מדברת על מתחים במסע הרבנים. תלמידים כתבו דוגמאות לשיתוף פעולה.

המלצה למורה:

בנושא שיש בו מחלוקת חשוב להציג מה כל צד אומר במחלוקת ואח"כ לנסות לקיים דיאלוג בכיתה בין שני הצדדים. לחשוב מה כל צד יגיד לצד השני. על מה יסכימו ועל מה יחלקו.

חשוב לחדד עם התלמידים את תחומי החיים: כלכלי/ חברתי/דתי, ולכוון אותם לענות בהתאם לשאלה.

5. הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937)

הסבר כיצד הצעה זו מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט.

הסבר נימוק אחד של התומכים בהצעת החלוקה והסבר נימוק אחד של המתנגדים להצעה זו ביישוב היהודי.

הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל:

—חלוקתה של ארץ-ישראל לשתי מדינות: מדינה ערבית על רוב שטחי ארץ ישראל, ומדינה יהודית על חלק קטן מארץ-ישראל.

—סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל

—שליטה בריטית על ירושלים והמקומות המקודשים לשלוש הדתות.

—פרוודור של שטח יהודי לנמל יפו.

—חילופי אוכלוסין.

הסבר כיצד היא מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט:

—בכתב המנדט התחייבו הבריטים לסייע ליישוב היהודי להתיישב בצורה צפופה בארץ-ישראל, ואילו על פי ועדת פיל היישוב יקבל לשליטתו רק חלק קטן מארץ-ישראל.

—בכתב המנדט התחייבו הבריטים לסייע ליישוב היהודי לאפשר עליית יהודים לארץ-ישראל, ואילו על פי ועדת פיל היישוב היהודי יקבל לשליטתו רק חלק קטן מארץ-ישראל ולכן קליטת העלייה תהיה בלתי אפשרית.

—בכתב המנדט התייחסו הבריטים רק לעם היהודי כקבוצה לאומית שצריכה להקים בית לאומי (לערבים הובטחו זכויות אזרחיות/דתיות), ואילו על פי ועדת פיל גם ערביי ארץ-ישראל הם קבוצה לאומית הזכאית למדינה משלה.

הסבר נימוק של התומכים ונימוק של המתנגדים להצעת החלוקה:

תמיכה -

—(כי) למרות הסכנות הביטחוניות הצפויות למדינה היהודית בגבולות המצומצמים, מדובר ברע במיעוט.

—(כי) יש כאן הזדמנות לממש את חלום הדורות של שיבת ציון.

—(כי) תוכנית החלוקה מאפשרת עלייה יהודית וזה יעזור להצלת יהודי אירופה.

—(כי) התוכנית תביא לחיזוק היישוב היהודי בארץ לאור העלייה הצפויה בעקבותיה.

—(כי) קבלת התוכנית היא פתח לקבלת שטחים נוספים בעתיד.

—(כי) קיבלו שטחים פורים בעמק יזרעאל / את המים של הכינרת.

התנגדות -

—(כי) המדינה היהודית המוצעת קטנה מדי ולא תאפשר את גידולו של היישוב היהודי / גבולותיה מסכנים את עצם קיומו של היישוב היהודי כולו.

—(כי) הבית הלאומי היהודי צריך לקום משני עברי הירדן.

—(כי) מבחינה דתית אסור לוותר על חלקים מארץ־ישראל.

—(כי) תוכנית החלוקה לא תאפשר הקמת מדינה דו־לאומית משותפת לערבים וליהודים (השומר הצעיר).

—(כי) גבולות המדינה היהודית המוצעים אינם מאפשרים הגנה ובכך מסכנים את קיומו של היישוב היהודי כולו.

—(כי) לא קיבלו את ים המלח / את נמל יפו וחיפה.

—(כי) ירושלים בינלאומית ולא יהודית.

שימו לב:

תלמידים התקשו להסביר איך ועדת פיל היא נסיגה מכתב המנדט.

המלצה למורה:

בסיום נושא חשוב להראות קשר בין תופעות ולא ללמד כל נושא בנפרד מהנושא הקודם.

חשוב להראות את התפתחות המאבק בין היהודים הערבים והבריטים ממבט-על של שינוי.

פרק שני

6. הצג את העיקרון "מרחב המחיה" באידיאולוגיה הנאצית.

ציין פעולה אחת של הנאצים במלחמת העולם השנייה שבה עיקרון זה בא לידי ביטוי, והסבר מה אפשר לגרמניה הנאצית להצליח בפעולה שציינת.

הצג את העיקרון "מרחב המחיה" באידיאולוגיה הנאצית:

—גרמניה צריכה להבטיח לעצמה מקום שאליו תוכל להתפשט, ובו יחיו בני הגזע הארי / בו ימצאו בני הגזע הארי מקורות קיום. (מרחב מחיה זה מצוי על פי ההשקפה הנאצית ממזרח לגרמניה, מקום מושבם של העמים הסלאבים "הנחותים").

—על הלאום הגרמני לכבוש שטחים נרחבים באירופה ולהפוך למעצמה עולמית.

ציין פעולה של הנאצים במלחמת העולם השנייה שבה עיקרון זה בא לידי ביטוי, והסבר מה אפשר לגרמניה הנאצית להצליח בפעולה שציינת:

—כיבוש פולין: באמצעות מלחמת בזק/בליצקריג / מאמץ צבאי מרוכז/ על רקע הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, הצליחה גרמניה לכבוש את פולין בימים ספורים.

—השתלטות על דנמרק/נורבגיה/הולנד/בלגיה: הודות לארגון מוצלח של כוחות הצבא / יכולת ההפתעה של גרמניה / אי התחשבות בגורל האזרחים באזורי הקרבות.

—כיבוש צרפת: כיבושה של בלגיה סלל את הדרך לכיבוש צרפת (קו מזיינו כבר לא הגן על צרפת) / צרפת לא התכוננה כראוי למלחמה.

—מבצע ברברוסה / הפלישה לברית המועצות: התבססות על הפתעה / יוזמה נגד האויב / פעולה מהירה וחותרת.

—גרמניה הפרה את הסכם ריבנטרופ-מולוטוב.

שימו לב:

חלק מהתלמידים חיברו להיסטוריה יהודית ולא להיסטוריה כללית.

היו תלמידים שלא ידעו לחבר בין העיקרון לפעולה.

השאלה שואלת על פעולה במלחמת העולם השנייה. היו תלמידים שהביאו פעולות משלב עליית היטלר לשלטון ולא מהתקופה הנכונה.

התלמידים התבקשו לכתוב על פעולה ספציפית. היו תלמידים שכתבו תשובות כלליות, כמו: כבוש שטחים/ ארצות.

המלצה למורה:

חשוב להדגיש לתלמידים שאנו מלמדים במקביל על היסטוריה כללית והיסטוריה יהודית, ויש לשים לב בפיצוח השאלה מה השאלה דורשת.

חשוב להדגיש את נושא ציר הזמן ולשים לב מהי התקופה עליה השאלה שואלת.

חשוב להדגיש לתלמידים כי יש לכתוב תשובות ממוקדות ולא כלליות מידי.

7. הצג את המטרה של ועידת ואנזה.

ציין צעד אחד שנקט המשטר הנאצי בעקבות ועידת זו.

בחר באחת ממדינות צפון אפריקה, ציין את שמה, והצג צעד אחד שנקטה המעצמה ששלטה בה נגד היהודים במדינה זו.

הסבר מדוע לוועידת ואנזה הייתה השפעה מעטה על גורל יהודי צפון אפריקה.

הצג את המטרה של ועידת ואנזה:

—תיאום דרך הפעולה של כלל הזרועות במדינה הנאצית בביצוע ה"פתרון הסופי".

—ביצוע יעיל ומסודר של הפתרון הסופי.

ציין צעד שנקט המשטר הנאצי בעקבות ועידת זו:

—הקמת רשת של מחנות השמדה / הקמת בלז'ץ / סוביבור/טרבלינקה

—הקמת מנגנון לגירוש היהודים למחנות ההשמדה

ציין מדינה בצפון אפריקה והצג צעד שנקטה המעצמה ששלטה בה נגד היהודים במדינה:

• מרוקו:

תקנות אנטי יהודיות

• אלג'יריה:

— שלילת האזרחות הצרפתית של היהודים

— חקיקת חוקים משפילים / חיובו לשים אות קלון / מכסות בבית הספר

• לוב:

— חוקים גזעניים

— הקמת מחנות כפייה / מחנות עבודה

— מאות יהודים גורשו לאיטליה / למחנה ברגן בלזן / למחנה אינסברוק (שם מתו מרעב וממחלות).

• תוניסיה :

— חקיקה מפלה

— החרמת רכוש יהודי רב

— הקמת מחנות לעבודת כפייה

הסבר מדוע לוועידת ואנזה הייתה השפעה מעטה על גורל יהודי צפון אפריקה

—(כי) צפון אפריקה מרוחקת מאזורי המלחמה באירופה.

—(כי) צפון אפריקה מנותקת מרשת הרכבות שהובילה יהודים להשמדה.

—(כי) הנאצים התמקדו קודם ביהודי אירופה.

—(כי) שחרור מוקדם של חלק מצפון אפריקה על ידי בנות הברית.

שימו לב:

בשאלה זו ארבעה חלקים. היו תלמידים שלא ענו על כל חלקי השאלה.

היו תלמידים שהתבלבלו בין מדינות שונות בצפון אפריקה, והיו אף תלמידים שנתנו דוגמה למדינה מאירופה.

היו תלמידים שלא הכירו בצורה טובה את סיפור שואת צפון אפריקה.

המלצה למורה:

לתרגל עם תלמידים פיצוח שאלות בגרות. לסמן מילות הוראה כדי שתלמידים לא יפסידו נקודות.

חשוב מאוד לשלב מפות בהוראת היסטוריה, ולחדד לתלמידים את ההבדל בין מזרח אירופה/ מערב ומרכז אירופה/ צפון אפריקה וכו'.

8. לאחר מלחמת העולם השנייה (1945-1948) התגבר המאבק של היישוב היהודי בבריטים. מאבק זה בא לידי ביטוי בדרכים שונות.

הסבר מדוע לפרשת אוניית המעפילים "אקסודוס" הייתה השפעה ניכרת על דעת הקהל העולמית.

ציין פעולה אחת נגד הבריטים בשנים אלה, שלא הייתה קשורה למפעל ההעפלה ושעוררה מחלוקת ביישוב.

הסבר מדוע הפעולה שצינת עוררה מחלוקת.

הסבר מדוע לפרשת אוניית המעפילים אקסודוס הייתה השפעה ניכרת על דעת הקהל העולמית:

—(כי) גירוש האונייה אקסודוס לגרמניה על ידי הבריטים והורדת המעפילים מהאונייה סוקרו בהרחבה בתקשורת העולמית ועוררו אהדה למפעל הציוני.

—(כי) המאבק של המעפילים פגע בתדמית המוסרית של בריטניה.

—(כי) פרשת אקסודוס העלתה לסדר היום העולמי את בעיית הפליטים היהודים ואת הצורך בהקמת מדינה יהודית.

—(כי) נציג אונסקופ היה בנמל חיפה בזמן הגעתה של אקסודוס.

ציין פעולה שבוצעה נגד הבריטים שלא הייתה קשורה למפעל ההעפלה ועוררה מחלוקת ביישוב, והסבר מדוע הפעולה שצינת עוררה מחלוקת:

—פיצוץ מלון המלך דוד: תוצאות הפעולה / מותם של עשרות אנשים בפעולה, הובילו לחשש של הנהגת היישוב מתגובת בריטניה / על רקע פעולות הבריטים ב"שבת השחורה" נולד החשש שהשימוש בכוח נגד בריטניה יפגע בסופו של דבר ביישוב היהודי / מפקדת תנועת המרי העברי לא נתנה את אישורה למועד הפעולה / בין חברי תנועת המרי פרצה מחלוקת בגלל האופי הקיצוני של הפעולה.

—פיצוץ מוסדות שלטון בריטיים / התקפת מוקדים בריטיים / התנקשות בחיי חיילים בריטיים / חטיפת חיילים בריטיים: בגלל החשש שתגובות הבריטים יפגעו בסופו של דבר ביישוב.

שימו לב:

התלמיד נדרש להציג פעולה נגד שלטון המנדט הבריטי שלא הייתה קשורה למפעל ההעפלה ושיצרה מחלוקת ביישוב. היו תלמידים שצינו פעולות במסגרת תנועת המרי שהיו מוסכמות על היישוב ולא יצרו מחלוקת.

תלמידים לא תמיד ידעו להסביר מדוע הפעולה עוררה מחלוקת.

המלצה למורה:

נושא המחותרות הוא נושא מורכב שכן יש בו תקופות שונות ומחלוקות בנושאים שונים. חשוב בסוף הנושא ליצור לתלמיד ציר זמן עם סיפור שלם.

מומלץ לחלק את הכיתה לקבוצות כך שכל קבוצה תייצג מחתרת אחרת ותיכנס לרוח המחותרת ותציג אותה בפני הכיתה. כל מחתרת תשאל שאלות את המחותרת האחרת.

9. לפניך רשימת סוגיות הקשורות לזיכרון השואה או למתח העדתי בחברה הישראלית

הסכם השילומים עם גרמניה; משפט אייכמן; אירועי ואדי סאליב; מחאת "הפנתרים השחורים

בחר באחת הסוגיות שלמדת וציין אותה. הצג אירוע שקשור בסוגיה שבחרת.

הצג שתי תוצאות של האירוע שהצגת, שהשפיעו על החברה הישראלית.

הסכם השילומים עם גרמניה:

— ישראל וגרמניה חתמו על הסכם השילומים (1952) שקבע כי גרמניה (המערבית) תעביר למדינת ישראל סכומי כסף גדולים (וסחורות) / קצבה לניצולי השואה.

— תוכן ההסכם עורר סערה/הפגנות/ מנחם בגין קרא לפתוח במרי אזרחי / ההסכם התקבל בכנסת לאחר ויכוחים קשים

הצגת תוצאות שהשפיעו על החברה הישראלית:

— ההסכם סייע להתמודדות של מדינת ישראל עם קשייה הכלכליים / סייע לקליטת העלייה / לחיזוק הצבא

— ההסכם סייע לקליטת עלייה

— ההסכם סייע לחיזוק הצבא

— ההסכם אפשר לניצולי השואה לשקם את עצמם מבחינה כלכלית

— ההסכם אפשר את נרמול היחסים עם גרמניה

— ההסכם העלה את רמת החיים בארץ

— ההסכם הגדיל את הפער בין יוצאי ארצות אירופה לבין יוצאי ארצות האסלאם

משפט אייכמן:

—אייכמן, שהיה מבכירי הנאצים בגרמניה / הפעיל מדיניות של הגירה כפויה מהרייך הגרמני / היה ראש המחלקה היהודית בגסטאפו / עסק בשילוח יהודים להשמדה, נלכד (בארגנטינה על ידי המוסד ב־1960), והובא למשפט בישראל.

—ניצולי השואה הופיעו כעדים במשפט אייכמן / הציבור עקב והתעניין אחר משפטו של אייכמן.

—אייכמן נידון למוות

תוצאות שהשפיעו על החברה הישראלית:

—עלתה דרישה לעסוק יותר בנושא השואה במערכת החינוך.

—הגברת תודעת השואה בחברה הישראלית.

—שינוי היחס כלפי ניצולי השואה — שמיעת העדויות הובילה לתחושה של שותפות גורל עם הניצולים / להבנה רחבה יותר של המושג "גבורה" / התייחסויות למעשי גבורה שנעשו כדי לשמור על החיים / צלם אנוש.

—ניצולים חדלו להתבייש ורצו לספר על מה שעבר עליהם.

—הוחלט על מסעות לפולין.

אירוועי ואדי סאליב:

—ירי של המשטרה פצע תושב שכונת ואדי סאליב בחיפה והוביל למחאות אלימות על רקע תחושת קיפוח מתמשכת (1959).

—הוקמה ועדת החקירה שקבעה כי המחאה פרצה מתוך מצוקה אמיתית / קשיי פרנסה / תחושת אפליה אך לא התקיימה אפליה מכוונת.

הצגת תוצאות שהשפיעו על החברה הישראלית:

—הנהגת קצבאות ילדים שנועדו לסייע למשפחות ברוכות ילדים.

—הקמת ועדת החקירה לבדיקת המחאה.

—שכונת ואדי סאליב פונתה מתושביה והתושבים קיבלו דיור חלופי טוב יותר.

—נעשו מאמצעים להאיץ את פינוי המעברות.

—העלאת המודעות למצב בשכונות העוני המאוכלסות במזרחיים.

—הגדלת המודעות בנוגע לאפליה בחברה.

מחאת "הפנתרים השחורים":

—ארגון הפגנות ללא רישיון על ידי "הפנתרים השחורים" בשכונת מוסררה בירושלים, בטענה לקיפוח של בני עדות המזרח / טענות של התעלמות ממסדית מן הבעיות החברתיות הקשות של בני עדות המזרח (1971).

—שוטרים שהגיעו לאחת ההפגנות בכיכר ציון נפגעו ממטר של בקבוקי תבערה ואבנים / נפצעו עשרות שוטרים ומפגינים.

—בעקבות האירוע האלים הקימה הממשלה ועדה ציבורית, כדי לדון בטענות המפגינים.

הצג תוצאות שהשפיעו על החברה הישראלית:

—הגדלת תקציבי הממשלה שיועדו לעניינים חברתיים.

—הגדלת המודעות בנוגע לאפליה בחברה

—הקמת פרויקט "שיקום שכונות".

—העלאת המודעות למצב בשכונות העוני, המאוכלסות במזרחיים.

—העלאת המודעות הפוליטית.

—הקמת ועדה שעסקה בענייני ילדים ונוער במצוקה.

שימו לב:

בשאלה זו התלמידים נדרשו להציג את האירוע אותו בחרו. יש תלמידים שהציגו את הרקע לאירוע או לחילופין התמקדו בתוצאות האירוע ולא הציגו את האירוע עצמו.

התלמידים התבקשו להציג תוצאות של האירוע שהשפיעו על החברה הישראלית. יש תלמידים שהציגו תוצאות של האירוע, אך הביאו תוצאות שלא השפיעו על החברה הישראלית.

המלצה למורה:

חשוב להדגיש לתלמידים לקרוא היטב את השאלה ולשים לב מה בדיוק דרשו בשאלה. מומלץ להרגיל את התלמידים לנסח במילים שלהם את הדרישה בשאלה תוך התמקדות בכל חלקי השאלה.

10. בשיר "החסידה" מאת חיים אידיסיס באים לידי ביטוי הגעגועים של יהודי אתיופיה לציון. הסבר כיצד באים לידי ביטוי געגועים אלה באמצעות שתי דוגמאות מן השיר.

המשורר בשיר שואל: "האם ירושלים אותנו עוד תזכור?"

הצג פעולה אחת שעשתה מדינת ישראל כדי לסייע ליהודי אתיופיה לעלות לארץ

הצג פעולה אחת שעשה פרדה אקלום כדי לקדם את העלייה של יהודי אתיופיה למדינת ישראל.

הסבר כיצד באים לידי ביטוי געגועים אלה באמצעות שתי דוגמאות מן השיר:

— בשיר מתוארת החסידה שעפה לארץ ישראל מעבר להרים ומעבר לנילוס.

— בשיר מתואר כיצד יהודי ביתא ישראל יושבים ומצפים לשמוע מהחסידה מה היא ראתה בארץ ישראל.

— יהודי אתיופיה מצפים בשיר שיהיה להם קשר לירושלים.

— בשיר מתואר כיצד החסידה עוצרת בדרכה בציון עיר האור, וחוזרת חזרה.

— בשיר יהודי אתיופיה מבקשים מהחסידה לבשר בשלום ירושלים.

— המוסיקה של השיר עצובה ונוגה בהתחלה וקצבית בהמשך, ומביעה עצב וגעגועים.

— המקצב החוזר של השיר מזכיר את המעוף של החסידה שהולכת וחוזרת לארץ ישראל, ואילו בני ישראל לא יכולים לעשות זאת.

הצג פעולה אחת שעשתה מדינת ישראל כדי לסייע ליהודי אתיופיה:

— החלטה על החלת חוק השבות על יהודי אתיופיה (בעקבות פסיקת הרב עובדיה יוסף שהאיתופים יהודים).

— (מבצע משה): מבצע חשאי להעלאת יהודים מאתיופיה דרך סודן / חיל האוויר והמוסד העלו את היהודים על מטוסים מסודן במבצע סודי (1984).

— (מבצע שלמה): מבצע להעלאת יהודי אתיופיה, שהיו נתונים בסכנה / באמצעות מתן שוחד לשליט אתיופיה.

— מבצע העלאת הפלשמורה, שפרשו מהקהילה היהודית בסוף המאה ה-19.

הצג פעולה אחת שעשה פרדה אקלום כדי לקדם את עלייתם של יהודי אתיופיה:

— יצר קשר עם ישראל באמצעות מברק.

— עבר הכשרה בישראל ויצר קשרים עם המוסד.

— חזר לאתיופיה וארגן קבוצות של עולים.

—דאג לדרכונים מזויפים.

—ליווה קבוצות של עולים במסע ארוך ומפרך.

שימו לב!

שאלת **הסבר** מבקשת מהתלמיד **ליצור קשר** בין ביטוי הגעגועים לציון של יהודי אתיופיה, לבין המילים שנכתבו בשיר החסידה. תלמיד שכותב ביטויים כללים של געגוע אצל יהודי אתיופיה, לא ענה למשימה משום שעליו להדגים זאת במילות השיר ובדימויים של השיר. התשובה חייבת לכלול דוגמה מתוך השיר.

השאלה מבקשת **הצגה** של פעולות סיוע **ספציפיות** של מדינת ישראל ליהודי אתיופיה. הדוגמאות לפעולות צריכות לכלול עובדות היסטוריות מהסיפור של יהודי אתיופיה. לדוגמה: התשובה 'הביאו אותם לארץ' תהיה תשובה חלקית שאפשר לקשר לכל פזורה ברחבי העולם, לעומת תשובה שיש בה עובדות - העלו אותם במבצע סודי מסודן.

השאלה דורשת **ידע ספציפי** על פרדה אקלום ועל פעולותיו לקידום עליה. היו תלמידים שכתבו על פעולות של אדם אחר, או על פעולות שלא קשורות בעליה. חשוב להרגיל את התלמידים לקרוא את השאלה ולפצח אותה באופן מדויק.

המלצה למורה

זוהי שאלה המבוססת על **ערכת פר"ח**. חשוב שהתלמידים יכירו את תוכן הערכה וידעו לנתח את היצירות על פי ההנחיות. ניתן לשנות את מבנה השיעור אך הבסיס העובדתי, הערכים והמיומנויות צריכים להיכלל בו.

במקרה זה, השאלה כוללת מיומנות של ניתוח ספרותי של שיר החסידה. הבנת משמעות השיר תסייע לחיזוק ערכי להבנת הקשר המיוחד בין עם ישראל לארץ ישראל, בכל זמן ובכל מקום.

להלן ההוראות בתוכנית פר"ח בנושא:

השלב הראשון של החולייה מבוסס על אסיף קצר של שתי שאלות קצרות לכיתה, שמטרתם לכוון את הלומדים לפן הרגשי של השיר 'שיר החסידה' לקראת העיסוק הקוגניטיבי בשלב השני.

בשלב השני של החולייה יש דף עבודה המבוסס על עיון טקסטואלי. מטרתו היא לחשוף את היסודות

הקוגניטיביים, של המשורר וקהלו, שיוצרים ומבססים את האפקט הרגשי.

המורה יקיים דיון קצר במליאת הכיתה:

1. איזה רגש/רגשות עולים בכם למשמע השיר?

2. מדוע, לדעתכם, נבחרה החסידה לעמוד במוקד השיר?

השאלה הראשונה נועדה להציף את תחושת הגעגוע העולה הן ממילות השיר והן מהמוזיקה שלו. השאלה השנייה מתמקדת במסע התמידי של החסידה המבטא, מצד אחד, את הרצון של הקורא/שומע להצטרף לחסידה במסעה אל הארץ ולכן התקוות והגעגועים מתמקדות בה. מצד שני התנועה המחזורית של החסידה, שאין לה מקום קבוע ולעולם היא נודדת למרחקים גדולים, מבטאת גם את תחושת הארעיות שחשים יהודי אתיופיה במקום גלותם.

פרק שלישי

11. על פי קטע I, נאלצה הנרייטה סאלד להתמודד עם קשיים כלכליים וארגוניים במפעל עליית הנוער.

על פי מה שלמדת, הצג שני צעדים שנקטו הנאצים מייד עם עלייתם לשלטון (1933) שפגעו במצב הכלכלי של יהודי גרמניה ובעקבותיהם נאלצה סאלד להיות אחראית למימון של ילדי עליית הנוער.

על פי קטע I, ציין את הקושי שהיה בקליטת הנערים בארץ ישראל.

על פי קטע I, הצג שתי סיבות לבחירה של סאלד דווקא בקיבוצים כדי לפתור קושי זה.

הצג צעדים שנקטו הנאצים שפגעו במצב הכלכלי של יהודי גרמניה, ובעקבותיהם נאלצה סאלד להיות אחראית למימון של ילדי עליית הנוער:

—חרם ה-14 באפריל במהלכו נקראו הגרמנים לא לקנות בחנויות של יהודים.

—לאחר חרם ה-1 באפריל (1933), המשיכו רבים מהגרמנים בחרם נגד היהודים (אף בלא כל צו רשמי מהשלטונות).

—“חוק החזרת הפקידות המקצועית על כנה”, במסגרתו סולקו עובדי

מדינה/פקידים/מורים/פרופסורים/שופטים/רופאים/עורכי דין יהודים ממשורותיהם.

—עם עליית הנאצים לשלטון החל תהליך האריזציה / נישול יהודים מרכושם.

ציין את הקושי שהיה בקליטת הנערים בארץ:

לא היו בארץ מספיק מקומות קליטה לאלפי ילדים.

הצג סיבות שהובילו את סאלד לפנות דווקא לקיבוצים כדי לפתור קושי זה:

—בקיבוצים הייתה תשתית בסיסית כמו בית ספר/מטבח/חדר אוכל/מרפאה/מכבסה.

—היו לקיבוצים ענפי חקלאות שאפשרו להכשיר את הנוער העולה לעבודה.

—עלות הקליטה בקיבוצים הייתה נמוכה יותר מאשר במוסדות עירוניים.

שימו לב:

תלמידים היו צריכים להראות קשר בין הצעדים הכלכליים לפעולה של סאלד. היו תלמידים שלא קישרו בין הדברים.

השאלה מבקשת צעדים כלכליים. היו תלמידים שצינו צעדים חברתיים.

המלצה למורה:

חשוב לתרגל עם התלמידים לקשר בין דברים בשאלות שבהן התבקשו להסביר ולא להציג.

חשוב לתרגל עם התלמידים חלוקה לתחומים.

12. על פי מה שלמדת, הצג את הקושי שגרם לחלוצים הדתיים שעלו בעלייה השלישית להקים את תנועת "הפועל המזרחי" (1922).

הסבר על פי קטע I מדוע חברי קיבוץ רודגס או הנרייטה סאלד חששו לקלוט נוער דתי בקיבוץ.

ציין על פי קטע I שתי דוגמאות לתנאים שהיו ברודגס שממחישות חשש זה.

הצג את הקושי שגרם לחלוצים הדתיים שעלו בעלייה השלישית, להקים את תנועת הפועל המזרחי:

—לא היה מי שידאג לצרכים של הפועלים הדתיים / הפועלים הדתיים לא זכו לתמיכה מצד ההסתדרות הכללית.

—החלוצים הדתיים לא קיבלו כמעט עזרה מתנועת המזרחי (מכיוון שהיא לא הייתה סוציאליסטית).

הסבר מדוע חברי קיבוץ רודגס או הנרייטה סאלד חששו לקלוט נערים בקיבוץ:

—חברי קיבוץ רודגס חששו בגלל מצבם הכלכלי / בגלל המספר הגבוה של הנערים.

—הנרייטה סאלד חששה בגלל תנאים לא הולמים / כי חששה ממחלות.

ציין דוגמאות לתנאים ברודגס שממחישות חשש זה:

—החיים באוהלים / ללא חשמל / ללא מים זורמים / שירותים מרוחקים, תאמו לחשש של חברי הקיבוץ.

—התנאים הקשים בהם חיו הנערים / החול בכל מקום / הפשפשים / הטיפוס תאמו לחשש של סאלד.

שימו לב:

התלמידים התבקשו להציג את הקושי שגרם להקמת הפועל המזרחי. מרבית התלמידים ידעו לענות יפה על השאלה, אך היו תלמידים שטעו וענו על הקושי שהוביל להקמת המזרחי במקום הפועל המזרחי. בנוסף, היו תלמידים שכתבו על האידיאולוגיה של הפועל המזרחי במקום לכתוב על הקושי שהוביל להקמתה.

התלמידים התבקשו להסביר מדוע חששו לקלוט נערים בקיבוץ, ולאחר מכן התבקשו לציין דוגמאות לתנאים ברודגס שממחישות חשש זה. בחלק זה יש שרשור. יש תלמידים שציינו דוגמאות שאינן קשורות לחשש עליו כתבו בחלק הראשון.

המלצה למורה:

חשוב להדגיש את ההבדלים בין המזרחי לבין הפועל המזרחי במהלך הלמידה.

חשוב להסביר לתלמידים כיצד לענות על שאלות משורשרות. רצוי מאד לתרגל שאלות משורשרות בכיתה, על מנת שהתלמידים ידעו להתייחס בחלק השני של השאלה המשורשרת בהתאם למה שרשמו בחלק הראשון.

13. על פי מה שלמדת, הצג סיבה אחת להתערערות המצב של יהודי ארצות האסלאם בשנות השלושים והארבעים של המאה ה-20.

על פי קטע I וקטע II, ציין שני הבדלים בין תנאי הקליטה של הילדים מארצות האסלאם בארץ-ישראל, ובין הקליטה של הילדים מגרמניה.

ציין ערך אחד שחשוב, לדעתך, לאמץ מן הפעילות של חברי רודגס או של הנרייטה סאלד.

נמק את תשובתך על פי הכתוב בקטע I או בקטע II.

הצג סיבה להתערערות מצבם של יהודי ארצות האסלאם במהלך שנות השלושים והארבעים של המאה ה-20:

—מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט שהשפיעו על מצב היהודים

—מעורבותם של הערבים והמוסלמים במזרח התיכון בסכסוך היהודי ערבי בארץ ישראל.

—ביקור חאגי אמין אל חוסייני / ההסתה שניהל נגד היהודים.

—השפעת התאוריות הנאציות על האוכלוסייה בעירק.

—מלחמת העצמאות שהשפיעה על מצב היהודים בארצות האסלאם.

—היהודים נתפסו כמשתפי פעולה עם השלטונות הקולוניאליים.

—הקמת המדינה שהובילה לערעור מצב יהודי ארצות האסלאם.

ציין הבדלים בין תנאי הקליטה של הילדים מארצות האסלאם, ובין הקליטה של הילדים מגרמניה:

—ביטול הגבלת הגיל (15-17) אצל ילדים מארצות האסלאם, לעומת קיום ההגבלה אצל ילדים מגרמניה.

—ביטול הצורך במיונים רפואיים אצל ילדים מארצות האסלאם, לעומת קיום המיונים אצל ילדים מגרמניה.

—ההורים של הילדים מארצות האסלאם לא התבקשו לממן, לעומת הורי הילדים מגרמניה.

—קבלת ילדים בלי שהוכן עבורם מקום מגורים מתאים (ילדים דתיים נשלחו למשפחות אומנה במקום לפנימיות) לעומת החיוב שיהיה מקום מגורים עבור ילדים מגרמניה.

—עלייה בלתי לגאלית / ללא קבלת סרטיפיקטים, לעומת חיוב הסרטיפיקטים אצל הילדים מגרמניה.

—עלייה מיידית מארצות האסלאם לעומת עיכוב / המתנה לעלייה אצל ילדים מגרמניה.

ציין ערך שחשוב לדעתך לאמץ מתוך פועלם של חברי רודגס או הנרייטה סאלד, ונמק את תשובתך על פי קטע א' או ב':

כך לדוגמה:

• דבקות במטרה / ערבות הדדית / הקרבה אישית:

— חברי רודגס התעקשו לקלוט את הנערים על אף המחיר הכבד ששילמו על כך (מגורים באוהלים / היעדר חשמל / מים)

— הנרייטה סאלד נטלה על עצמה את העול הפיננסי לאחר שהורים בגרמניה לא יכלו לעמוד בתשלום.

• היכולת לסטות מהנוהל בהתאם לשינויים במציאות:

— הנרייטה סאלד ביצעה שינויים בקריטריונים לקבלת ילדים לאחר שהתחוור לה שמדובר במצב חירום / שהילדים נמצאים בסכנת חיים מיידית.

שימו לב:

היו תלמידים שטעו בציר הזמן ונתנו תשובות על שנות ה-50 למרות שהתבקשו להתייחס לשנות ה-30-40.

היו תלמידים שלא כתבו ערכים אלא פעולות.

היו תלמידים שלא נתנו נימוקים היסטוריים לערכים שבחרו.

המלצה למורה:

מומלץ ליצור ציר זמן בכל נושא שיש בו תקופות שונות.

חשוב לנהל שיח ערכי בנושאים ההיסטוריים השונים.

פרק רביעי

14. התפתחות זרמים דתיים מן המאה ה-19 עד המאה ה-20.

א. בנספח לשאלה 14 מוצג עמוד השער של ספר זיכרון לדוד שלזינגר — חייל יהודי שלחם בצבא גרמניה ונפל במלחמת העולם הראשונה. בני משפחתו, שראו עצמם ממשיכי דרכו של הרש"ר הירש

(הנאו אורתודוקסיה), הוציאו את הספר לזכרו.

על פי מה שלמדת, הצג את תפיסת העולם של הנאו אורתודוקסיה על שני צדדיה.

הצג שתי דוגמאות מפעילותו של הרש"ר הירש שבהן תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי.

הסבר כיצד תפיסת העולם של הנאו אורתודוקסיה על שני צדדיה באה לידי ביטוי בשני רכיבים מעמוד השער.

ב. בחר בזרם דתי נוסף שהתפתח במאה ה-19 עד המאה ה-20, וציין את שמו.

ציין שם של רב אחד שהשתייך לזרם זה.

הצג אתגר אחד שהרב שציינת נאלץ להתמודד איתו.

הסבר כיצד התמודד הרב עם אתגר זה.

א. הצג את תפיסת העולם של הנאראורתודוקסיה על שני צדדיה:

שילוב בין קיום (מלא) של ההלכה / מצוות התורה, יחד עם קבלת הטוב שבמודרנה / שילוב של "תורה עם דרך ארץ".

הצג דוגמאות מפעילותו של הרש"ר הירש שבהן תפיסת עולם זו באה לידי ביטוי:

— פעל למען התחדשות היהדות על ידי לימוד עיוני של תנ"ך/ עברית/ ספרות האגדה

— רכש השכלה כללית / למד באוניברסיטה

— הקים בית ספר שבו שולבו מקצועות חול עם לימודי יהדות

— הקים בית ספר לבנות

— נשא דרשות בשבת ברמנית

— ייסד את העיתון "ישורון" ששימש כשופרה של שיטת "תורה עם דרך ארץ"

— כתב תרגום לתורה

— פעל להיבדלות מן הרפורמים כדי להדגיש את המחויבות לעולם התורה

— הקים מקהלת גברים בבית - כנסת בשבת

— כתב ספרים לחיזוק השמירה על המצוות במסגרת מאבקו ברפורמה (חורב/אגרות צפון)

— התיר לרבנים להתלבש בצורה יותר חופשית

הסבר כיצד תפיסת העולם של הנאראורתודוקסיה על שני צדדיה באה לידי ביטוי ברכיבים בעמוד השער:

רכיבים המבטאים את המחויבות לעולם התורה -

— רוב הטקסט כתוב בגרמנית

— הכותרת כתובה בעברית — "ויהי דוד" ומבטאת את השייכות לעולם היהודי

— הכותרת בשורה השנייה "וה' עמו" מבטאת את השייכות לעולם התורה / יראת שמיים.

— התוספת ז"ל לשמו של הנפטר מבטאת את השייכות לעולם היהודי

— ציון התאריך העברי שבו הוא נהרג מבטא שייכות לעולם היהודי

— ציון שמו של רב הקהילה המחוזי מבטא שייכות לעולם היהודי

רכיבים המבטאים את קבלת המודרנה / ערכי החברה הכללית -

— הכותרת בשורה השנייה "ויהי דוד לכל דרכיו משכיל" מבטאת את קבלת ערכי תנועת ההשכלה / מבטאת את קבלת המודרנה / החברה הכללית.

— הכיתוב לפיו הוא נהרג על הגנת המולדת (לא רק ציון טכני של שם המדינה) מבטא רצון להשתייך לחברה הכללית.

— ציון התאריך הלועזי שבו הוא נהרג מבטא רצון להשתייך לחברה הכללית.

— העובדה שרב הקהילה המחוזי הוא גם ד"ר / המילה ד"ר כתובה באותיות גדולות אף יותר מאשר רב, ומבטאת את הרצון להשתייך לחברה הכללית.

ב. ציין את שמו של הזרם שבחרת - אורתודוקסיה / חסידות / ישיבות ליטא ותנועת המוסר / רבנות בקהילות ארצות האסלאם.

ציין את שמו של אחד הרבנים, הצג את האתגר עימו הוא התמודד, והסבר כיצד הוא התמודד עם אתגר זה

אורתודוקסיה - החת"ם סופר:

האתגר: דאגה לגורל היהדות על רקע המודרנה/האמנציפציה/ההשכלה/הרפורמה.

ההתמודדות: חדש אסור מן התורה / התנגדות לכל סממן מודרני / התנגדות לכל שינוי באשר הוא / התנגדות ללימודי חול.

המהר"ם שיק

האתגר: המודרנה/האמנציפציה/ההשכלה/הרפורמה, שאיימה על המשך קיום החיים הדתיים כפי שהיו.

ההתמודדות: סבר שיש להוציא את הרפורמים מכלל ישראל.

חסידות -

הבעש"ט:

האתגר: איבוד סמכותה של ההנהגה המרכזית של הקהילות היהודיות / של מוסדות הקהילה

ההתמודדות: התכנסות בחבורות חסידים ללימוד תורת הנסתר/ פיתוח רעיונות חדשים בעבודת ה' / פיתוח רעיון הדבקות/ פיתוח דרכים חדשות להגיע לדבקות.

— רבי יעקב יוסף מפולנאה:

האתגר: אובדן הסמכות המרכזית של הקהילות היהודיות/ של מוסדות הקהילה.

ההתמודדות: איסוף רעיונותיו של הבעש"ט על אודות דרכים חדשות בעבודת ה'.

— המגיד ממזריטש:

האתגר: אובדן הסמכות המרכזית של הקהילות היהודיות.

ההתמודדות: התגבשות דפוסים חדשים של הנהגה וארגון / הקמת מרכז קבוע לתנועת החסידות, שממנה יצאו שליחים לכל רחבי פולין.

— רבי נחמן מברסלב:

האתגר: ההשכלה/המודרנה, שאיימה על המשך קיום החיים הדתיים.

ההתמודדות: שלילת הרציונליזם / הדגשת האמונה התמימה.

— רבי צבי אלימלך מדינוב:

האתגר: ההשכלה/המודרנה, שאיימה על המשך קיום החיים הדתיים.

ההתמודדות: איסור על הליכה לבתי מרזח / לתיאטרון / איסור על גילוח הזקן והפאות / איסור לגדל בלורית / איסור לצרף לחבורה מי ששובש שטענו.

— הרב קלונימוס שפירא (האדמו"ר מפיאסצנה):

האתגר: הלכי רוח אינדיבידואליסטים/פסיכולוגיסטיים, שהתפתחו בתרבות המערבית במאה ה'20.

ההתמודדות: התייחסות רבה בכתבים לחיי הנפש של הפרט

— רבי מנחם מנדל שניאורסון מלובניץ':

האתגר: הלכי רוח אינדיבידואליסטים / פסיכולוגיסטיים, שהתפתחו בתרבות המערבית במאה ה'20.

ההתמודדות: התייחסות רבה בכתבים לחיי הנפש של הפרט.

ישיבות ליטא ותנועת המוסר

— רבי חיים מוולוז'ין / רבי ישראל מסלנט :

האתגר : עליית החסידות אשר הציבה סדר ערכים שונה ממה שהיה מקובל בעבר / ירידת ערך לימוד התורה / התמעטות התמיכה של הקהילות היהודיות בתלמידי חכמים / מודרנה / פגיעה במעמד הקהילה / עליית רעיונות פסיכולוגיים אודות כוחו של הלא־מודע.

ההתמודדות :

— הקמת ישיבה על קהילתית / ישיבת וולוז'ין, שתרמה לתחושת השייכות והיציבות כתחליף למוסד הקהילה / במקום החצר החסידית.

— העלאת איכות הלימוד בישיבה לרף חדש.

— הקמת ישיבות המוסר שהעניקו אפשרות להגיע להתעלות רוחנית.

רבני הקהילות הספרדיות

— הרב רפאל בן שמעון :

האתגר : המודרנה / בתי ספר חדשים ברוח המודרנה

ההתמודדות : גישה הלכתית מקלה שמנעה זליגה החוצה של אנשי השוליים הדתיים מן הקהילה / התיר למכור בגדי שעטנו ללא יהודים / התיר למכור שעטנו ליהודים, בתנאי שהמוכר לא ילביש אותם / התיר לגברים שגילחו את זקנם בתער לשמש שליחי ציבור במשך השנה (אך אסר בימים הנוראים).

— הרב עבדאללה סומך :

האתגר : המודרנה / בתי ספר חדשים ברוח המודרנה.

ההתמודדות : גישה הלכתית מקלה שמנעה זליגה החוצה של אנשי השוליים הדתיים מן הקהילה / שאפשרה ליהודים לקיים אורח חיים מודרני במסגרת ההלכה / התיר נסיעה עירונית ברכבת בשבת אם אינה לצורך התקרבות למקום עסקיו של אותו אדם / התיר נשיאת שמשייה בשבת על ידי לא יהודי במקום שאין בו עירוב.

— ה"בן איש חי" / הרב יוסף חיים מבגדד :

האתגר : המודרנה / בתי ספר חדשים ברוח המודרנה.

ההתמודדות : תמך בשילוב של לימודי קודש וחול.

— הרב אברהם פלאג'י :

האתגר : המודרנה / בתיספר חדשים ברוח המודרנה.

ההתמודדות : תמך בשלוב של לימודי קודש וחול.

שימו לב :

רוב התלמידים ענו על נאו-אורתודוקסיה ואורתודוקסיה.

בהצגת הנאו-אורתודוקסיה היו תלמידים שלא נתנו את התפיסה על שני צדדיה.

היו תלמידים שלא ידעו להבחין בין האתגר להתמודדות.

המלצה למורה :

חשוב להציג לתלמידים את האתגר/ דילמה, ולהראות את שני הצדדים בדילמה זו.

חשוב ללמד להבחין בדרכי ההתמודדות עם האתגר/ הדילמה.

15. המאבק להקמת מדינת ישראל

בנספח לשאלה 15 מוצגת קריקטורה שפורסמה בעיתון "דבר" בתאריך ה' באייר תש"ח (14.5.1948).

א. ציין את האירועים המוצגים בכל אחד מצדי הקריקטורה (סך הכול — שני אירועים).

הצג את המסר של יוצר הקריקטורה. בתשובתך התבסס על רכיב אחד מכל צד של הקריקטורה

(סך הכול — שני רכיבים).

ציין איזה מן האירועים המתוארים בקריקטורה השפיע יותר, לדעתך, על הקמת מדינת ישראל.

נמק את דעתך על פי מה שלמדת.

ב. בין חודש נובמבר 1947 לחודש מאי 1948 התנהל בארץ-ישראל השלב הראשון של מלחמת העצמאות.

על פי מה שלמדת, הצג יתרון אחד של כל אחד מן הצדדים הלוחמים בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (סך הכול — שני יתרונות).

בחר באחד מן האירועים שלמדת עליהם: שיירת יחיעם (הסרט "שיירת יחיעם: שחזור הקרב"). המצור והקרב על ירושלים (השיר "קרב הראל"), נפילת גוש עציון (הקדימון "מכתבים מהמלחמה"), וציין את שם האירוע שבחרת.

בסרט או בשיר או בקדימון שבחרת באים לידי ביטוי הקשיים שאיתם התמודדו אנשי היישוב היהודי. הצג שניים מן הקשיים.

א. ציין את האירועים המוצגים בכל אחד מצידי הקריקטורה:

—ההצבעה באו"ם על הצעת החלוקה.

— הכרזה על הקמת מדינת ישראל.

הצג את המסר של יוצר הקריקטורה, תוך התבססות על רכיב מכל צד של הקריקטורה:

המצב התהפך: קודם אנשי היישוב הקשיבו בשקיקה למסר של האו"ם, כשההצבעה שודרה ברדיו.

רואים זאת לפי החדשות שמשודרות מלייק סאכסס / התאריך כ"ט בנובמבר 1947.

קעת האומות המאוחדות מקשיבות למסר של ישראל שמכריזה על עצמאותה.

רואים זאת לפי החדשות שמשודרות מקול ישראל / שמות נציגי המדינות / ספרד / בריטניה / ארצות הברית / התאריך 14 במאי 1948.

ציין איזה מן האירועים הוא בעל השפעה רבה יותר על תולדות מדינת ישראל, לדעתך:

— כ"ט בנובמבר: זו הכרה רשמית בין-לאומית בהקמת מדינה יהודית / הכרה של האומות בצורך של היהודים במדינה אחרי השואה / ההצהרה מבטאת תמיכה של מדינות העולם ביישוב היהודי בארץ-ישראל.

— הכרזת העצמאות: זו הגשמת חלום לכינון מדינה / עכשיו היישוב יכול לנהל את המלחמה ולגייס כוחות / אפשר לקלוט עולים / זו הזדמנות היסטורית אחרי 2000 שנות גלות / זו הזדמנות שלא תחזור.

ב. הצג יתרון של כל אחד מהצדדים המערובים בלחימה בשלב הראשון של מלחמת העצמאות:

— יכולת לרכז כוחות להתקפה נקודתית

— עורף גאוגרפי / מדינות ערב השכנות סיפקו לו נשק ולוחמים

— חופש תנועה רב / הכפרים הערביים היו פזורים לאורך צירים רבים וחשובים בארץ ישראל

— רוב לאוכלוסייה הערבית / כמיליון ושלוש מאות אלף נפש

— מוטיבציה אדירה להתגייס למאבק

— הנהגה ברורה / רוב אנשי היישוב קיבלו את מרות ההנהגה

— גרעין של צבא עם ניסיון צבאי ופיקודי

—מערך ארגוני מפותח יחסית בשל ההכנות הרבות מתקופת המנדט

ציין שם של אירוע עליו למדת הצג קשיים איתם התמודדו אנשי היישוב היהודי:

שיירת יחיעם -

—היישוב היה נצור

—הדרכים היו מסוכנות

—הייתה סכנה מפני כנופיות ערביות, צבא ההצלה של קאוקגיי

—היה מקום נוח למארב של ערבים

—הרכבים המשוריינים היו מאולתרים

—הייתה תחושה שהיישוב דומה למצדה

—פחד שכל הגליל ייפול אם יחיעם תיפול

—אש תופת ניתכה על המשוריין הראשון

—הקשר בין ראש השיירה להמשך השיירה ניתק

—האש הייתה כבדה

—תושבי היישוב ראו את השיירה מחוסלת

הקרב על הדרכים לירושלים -

—תנאים טופוגרפיים קשים

—עליונות לכפרים ערביים

—מעט תחמושת

—העיר ירושלים במצור ויש שם רעב

—אבדות רבות לכוחותינו

—השיירות נופלות בדרך לירושלים

נפילת גוש עציון -

—ההתלבטות אם להישאר או לעזוב

—הגוש עמד במתקפות קשות במשך חצי שנה

—הגוש ניסה להגן על ירושלים והיה מנותק מאספקה / תגבורת

—הדרך לגוש הייתה חסומה ומסוכנת

—תושבי הגוש החליטו לפנות את האימהות והילדים, כי המצב היה מאוד קשה. נאלצו להפריד משפחות.

—בכפר עציון לוחמים ולוחמות רבים נהרגו בקרבות, והיתר נהרגו על ידי הערבים אחרי הכניעה, מעטים נפלו בשבי.

—רבים מילדי גוש עציון נותרו יתומים מכיוון שהוריהם נהרגו בקרבות

—לאחר נפילת הגוש לוחמות ולוחמים רבים נלקחו בשבי

(מבוסס על חוליה ראשונה, שנייה ורביעית בערכת פרח בנושא מלחמת העצמאות).

שימו לב!

סעיף א':

התלמידים נדרשו להציג **מסר מרכזי** של הצייר, ולבסס אותו על רכיב מהקריקטורה. היו תלמידים שהתקשו בהצגת המסר ולא הקפידו על ביסוס על רכיבים מהקריקטורה.

תלמידים ציינו אירוע שלדעתם השפיע, אך לא כולם הוסיפו נימוק על פי מה שלמדו.

סעיף ב':

התלמידים נדרשו להציג יתרון (חוזקה) של כל אחד מן הצדדים במלחמה - תלמידים התקשו בהבנת המושג "יתרון". היו תלמידים שלא ידעו להבחין נכון בין הכוחות, וחלקם התקשו להציג נקודת יתרון.

חלקה השני של השאלה מבוסס על ערכת פר"ח, תלמיד לא יוכל לענות על שאלה זו, אם לא עבר בעיון על הערכה.

המלצה למורה:

סעיף א':

מומלץ לתרגל עם התלמידים **ניתוח מקור מידע חזותי** בשלבים וביסוס התשובה על רכיבים מתוך התמונה, אני רואה ש... אני מבין ש... לצורך הוצאת מידע היסטורי משמעותי מתמונה/קריקטורה.

חשוב לעבוד על **מסר** שניתן ללמוד ממקור חזותי. מה רצה יוצר הקריקטורה להגיד. המסר יכול להיות גלוי או סמוי. כשעובדים על מסר מרכזי, חשוב לבסס אותו על מה שרואים בתמונה.

חשוב לתרגל עם תלמידים שאלות הערכה, בדומה לכתיבת טיעון, הצגת הדעה בתוספת נימוק מבוסס על עובדות היסטוריות.

סעיף ב':

השאלה מבוססת על **ערכת פר"ח**. חשוב ללמד את הרקע ההיסטורי שבלעדיו אין בסיס להרחבה בסרטים, שירים וכדו'.

מומלץ לתרגל עם תלמידים **קריאת פתיח** נכונה של שאלה, הנותנת לתמיד מידע. בשאלה מצוין זמן מדויק של השלב הראשון במלחמת העצמאות.

חשוב לעבוד על ציר זמן, להבחין בין תקופות / שלבים על מאפייניהם השונים (גורמים, תוצאות, השלכות) תלמיד שלמד להבחין בין שני שלבי מלחמת העצמאות, יוכל לענות על השאלה ללא קושי.

בלימוד ערכת פר"ח, חשוב ללמד בתמציתיות את **שפת המצלמה**, וכיצד תמונות ופסקול מקדמים את העלילה. חשובה ההבחנה בין סרט לקדימון. כאשר הקדימון כשמו מהווה הקדמה וגירוי לקראת הצפייה בסרט. מומלץ למורה לעבור בעיון על ערכת פר"ח וללמוד אותה היטב.